

ابن خلدون و تاریخی دوشونجه

ابن خلدون معروف اولان «بو زید عبدالرحمن بن تونسسی آندلسلی» جوانلیقدا قورآنین موختلیف قرائنلرین، نحو، حدیث و فیه علملرینی اؤرگشدی. او «العبر و دیوان المبتدا و الخیر» کیتابینی یازیب کی عالیملر و تاریخچیلر او کیتابی العبر آدینا تانی بیرلار.

ابن خلدون معروف اولان «بو زید عبدالرحمن بن تونسسی آندلسلی» جوانلیقدا قورآنین موختلیف قرائنلرین، نحو، حدیث و فیه علملرینی اؤرگشدی. او «العبر و دیوان المبتدا و الخیر» کیتابینی یازیب کی عالیملر و تاریخچیلر او کیتابی العبر آدینا تانی بیرلار.

ابن خلدون معروف اولان «بو زید عبدالرحمن بن تونسسی آندلسلی» هیجرتین 732-جی ایلینده (1332 میلادی) تونس شهرینده دونیاا گۆز آچدی. او موقدمانی آناسی نین یانیندا اؤرگشدی و سونرا تونسین آیری اوستادلاریندان بهره آپاریب قورآنین موختلیف قرائنلرین، نحو، حدیث و فیه علملرینی اؤرگشدی.

او مخصوص موقعینه گۆره بیر مودتده سولطان ابوالحسن مزینی (مغرب الاقصی سولطانی) درباریندا خیدمت ائله دی. ابن خلدون (العبر و دیوان المبتدا و الخیر فی الایام العرب والعجم و البربر من عاصره من ذوی السلطان الاکبر) آدیندا بیر کیتاب یازیب کی عالیملر و تاریخچیلر او کیتابی العبر آدینا تانی بیرلار. دئمک اولار کی ابن خلدونون کیتابی بشرین عمومی تاریخیدیر.

او اؤز کیتابیندا اوج بؤلومده اؤز نظریه سینینی دئییر: کیتابین بیرینجی بؤلومو موقدمه، ایکینجی بؤلومو تحقیق و تاریخ علمی نین فضیلتی و آخیرینجی بؤلومو ده تاریخ تحقیق نین یولو و تاریخچیلرین ایشتیباھلاریدیر. اما ابن خلدونون شوهرتینی ائله بو کیتابین موقدمه سینده آختارمالی یوق. او 1400 صفحه لیک موقدمه سینده چالیشر تاریخدن تازا تعریف وئرسین.

او چالیشر تاریخی ایکی یئره بۆلسون: ناغیلا. بنز ریوایتلی تاریخ و حؤکمی تاریخ. او بو بؤلماقدا اعتیقاد کی وار کی تاریخی حقیقتین اؤرگشمه شرطی، اونو دوز یازماقدیر و او گونه جن اکثر تاریخچیلر بو معیاردان بهره آپارمامیشدیلا و اؤز یازیلاریندا حددن آرتیق موبالیغه اندیردیلا. ائله بونا گۆره او دئییر کی یازیلاری عقل اولجوسو اینن اولچمه ماق، بو زمانا جن دوز تاریخین یازیلما ماسینا سبب اولوب. اوردان کی ابن خلدون چوخلی جامعیه لرین داغیلماسی ایله بیر زماندا یاشاییردی بو فیکره دوشدو کی گۆره سن نیبه دولتیر بیر دۆره اعتیلا و اوجالمقدان سونرا داغیلماما طرف گنڈیرلر؟ بونا گۆره او دولت اینن جامعیه نین رابیطه سینینی بحث ائله دی و اونا «علم العمران» آدی وئردی و بونا اینانیر کی تاریخی تانیماق اوجون گرک علم العمراندان (جامیعه) ایستیفاده اولار، چونکی فقط بو یولونان تاریخ گنڈیشینی داها یاخشی درک ائله ماق اولار.

ابن خلدون سونراکی مرحله ده علم العمران بحثینی دوزگون مطرح ائله ماق اوجون «عصیبت» نظریه سینینی مطرح ائلیخ کی تاریخدن بیر توضیح ابرائه وئره بیلسین.

اوردان کی ابن خلدونون موقدمه ده کی بحثلرین چوخو عصیبت محورینده دیر، اونون باره سینده موختصر توضیح وئیریرک. ابن خلدونون عصیبتدن منظور او گیرایشیدیر کی بیر طایفا و اتلین افرادیندا وار و اونلاری بیر-بیرینه باغلایر.

ابن خلدون عصیبتی جامعیه نین قانی کیمی بیلیر و دئییر عصیبت بیرینجی مرحله ده صوغرا (صغری) عصیبتیدیر و کوبرا (کبری) عصیبتینه تبدیل اولاندان سونرا هر شئی دگیشیر چونکی قبیله نین شئیخی (رئیس) فتوحاتدا موق اولاندان سونرا شاها تبدیل اولور و یاواش-یاواش، ثروت و قیزیل بیغیشماسی، افراد آراسیندا قومی رابیطه نین آزالماسی و تجمولات و فاساد باعث اولور دولتیر حمله دن اوجالیغا و تجمولاتدان ایستیدادا و ایستیداددان بیخیلماغا چکیلسینلر.

شاید ابن خلدونون بو نظریه سی نوقصانسیز اولمایا و بوتون دۆره لره صادیق اولمایا اما ابن خلدونو تاریخچیلر ایچینده موهوم ائله ن اونون وئردیگی تحلیللردیر چونکی بو تحلیللر جامعیه لرین تاریخینی بیلمگه چوخ کؤمک اندر و ائله بونا خاطریدیر کی بو نظریه نی مطرح ائلیه ندن سونرا مسعودی، طبری و ابن اثیر کیمی بؤیوک تاریخچیلرین ردیفینده یئرله شیب.

عمومیتده ابن خلدون تاریخ عرصه سینده تازا دوشونجه اچا بیلدی، تاریخ علمی جامعیه لری تانیماق یولی ایله عقلی بیر علمه چنوبرسین و تاریخی ساده حادیه تازا عوصینه تازا علمی شکلینه یاخینلاتسین.